

تبریز ومیراثہای فہنگی

شهر تبریز بنا به مصوبه شورای عالی معماری و شهرسازی ایران به عنوان یکی از چند شهر تاریخی و فرهنگی ایران برگزیده شده است . بدون تردید این انتخاب بانگوش و

تدقیقی در تاریخ و فرهنگ این مرز و بوم و آثار مربوط به آنها صورت گرفته است . سیمای کنونی شهر تبریز با یافت قدیمی و بازار منحصربه فرد آن ، سندی محکم برای چنین گزینشی است .

اسکن شد

۶۴۹۷۳

کتابخانه ملی ایران

بقعه سید ابراهیم - سنگ بسم الله

تبریز و میراث های فرهنگی

چاپ اول : ۱۳۷۰

میراث فرهنگی آذربایجان شرقی

ویراستار : ساعد هدایی

طراح گرافیک : علیرضا سلطانی

تیراژ : ۵۰۰۰

ناشر : شهرداری تبریز

ومدیریت میراث فرهنگی استان

حروفچینی : موسسه مطبوعاتی فروغ آزادی

فهرست

صفحه

۵	پیش گفتار
۷	شعر شهریار
۸	مشخصات عمومی شهر تبریز
۹	تاریخ آذربایجان
۱۱	شهر تبریز در گذار تاریخ
۱۷	تبریز و انقلاب مشروطه
۲۰	بافت قدیم شهر تبریز
۲۶	مساجد تبریز
۳۳	کلیساهای تبریز
۳۵	مدارس قدیم تبریز
۳۶	زیارتگاههای تبریز
۴۱	عمارات تبریز
۴۵	آثار اطراف شهر تبریز

پیشگفتار

از مدت ها قبل در برنامه کاری مدیریت میراث فرهنگی استان قرار داشت که متأسفانه به علت کاستی های موجود امکان تحقق نمی یافت تا اینکه به تشویق و پشتیبانی مادی و معنوی برادر فرهنگ دوست آقای مهندس موسوی شهردار محترم تبریز به انجام این مهم تصمیم گرفته شد .

اطمینان قاطع دارد که جزوه حاضر جامعیت مورد لزوم را ندارد و چه بسا نکات لازمی که می توانست در پربار کردن آن سهمی داشته باشد و ذکری از آن نیست . ولی از آنجایی که تجربه خوبی از موکول کردن کارها به آینده جهت تکامل بخشیدن به موضوع سراغ ندارد و برای ارضاء اشتیاق این مدیریت برای تقدیم برگ سبزی به کنگره بزرگداشت حکیم نظامی به همین بخت

شهر تبریز بنا به مصوبه شورای عالی معماری و شهرسازی ایران به عنوان یکی از چند شهر تاریخی و فرهنگی ایران برگزیده شده است . بدون تردید این انتخاب با نگرش و تدقیقی در تاریخ و فرهنگ این مرز و بوم و آثار مربوط به آنها صورت گرفته است . سیمای کنونی شهر تبریز با بافت قدیمی و بازار منحصر به فرد آن ، سندی محکم برای چنین گزینشی است .

تدوین جزوه ای که نگاهی گذرا به شهر تاریخی و تاریخ شهر تبریز داشته باشد

بسنده شد و از خداوند متعال مسئلت دارد
در برداشتن گام های بعدی یار و یاورمان
باشد و از مردم فرهنگ پرور شهرمان تقاضای
مساعدت فکری برای پربار کردن آن دارد .
جای دارد از آقای جمشید هدایی دبیر
دبیرستان های تبریز که در تهیه مطالب ما
را یاری نموده اند و از کلیه عزیزانی که به
نحوی در انتشار این نشریه فرهنگی کوشش
کرده اند ، قدردانی نماید .

مدیریت میراث فرهنگی استان

آذربایجان شرقی

شهر تبریز است و مشکین مرز و بوم

کوی شمس و کعبه ملای روم

شهر تبریز است و پیر روزگار

سرگذشت او بهین آموزگار

شهر تبریز است و مهد انقلاب

آشیان شیر و شاهین و عقاب

شهر تبریز است جان قربان جانان می‌کند

سرمه چشم از غبار کفش مهمان می‌کند

استاد شهریار

مشخصات عمومی شهر تبریز

تبریز مرکز استان آذربایجان شرقی است
این شهر در ۴۶ درجه و ۲۵ دقیقه طول شرقی
و ۳۸ درجه و دو دقیقه عرض شمالی از
نصف النهار گرینویچ واقع شده است و
ارتفاع آن از سطح دریا ۱۳۴۰ متر است .
جمعیت آن هم اینک در حدود ۱۲۰۰۰۰۰
نفر برآورد می شود . رشته کوه منفرد سهند
در جنوب تبریز و کوه سرخ فام عون علی
(عینالی) در شمال شرق شهر واقع است .
هوای تبریز در تابستان نسبتاً گرم و
ملایم و زمستانش طولانی و دوره یخبندان
آن بیش از ۴ ماه در سال است . اختلاف
ساعت شهر تبریز با تهران ۲۵ دقیقه و ۴
ثانیه می باشد .
رودخانه " آجی " تلخه رود از پشت کوه

عینالی می گذرد و از شمال تبریز راه خود را
بسوی دریاچه ارومیه می گشاید . مهرانرود
(میدان چائی) از وسط شهر تبریز می گذرد
واکنون غیر از آب های هرز آبی ندارد . آب
آن قبل از رسیدن به تبریز صرف کشاورزی
می شود و باقیمانده آن در مخازن آب مشروب
جمع آوری می گردد تا قسمتی از آب مصرفی
مردم را تامین کند .

شهر تبریز از قدیم الایام یکی از مراکز
مهم تجاری و صنعتی کشور محسوب شده و
بسیاری از محصولات آن از جمله فرش ،
شهرتی فرا ملی کسب کرده است . این شهر
از آغاز دهه پنجاه با ایجاد کارخانه های بزرگ
مادر از جمله تراکتورسازی و ماشین سازی
و صنایع جنبی آن به یکی از اقطاب صنعتی
کشور تبدیل شده است .

تاریخ آذربایجان

استرابو که در زمان اشکانیان می زیسته است تصریح دارد که نوادگان آتورپات هنوز در آنجا حکومت دارند . بعضی گمان می برند که آتورپات نامی یونانی است در صورتیکه نام آتورپات " آذرباد " در بین نامهای ایرانی باستان شناخته شده است .

سرزمین آذربایجان مرکز اقتصادی و فرهنگی پادشاهی ماد بوده است . پایتخت این سرزمین باستانی احتمالاً " شهر " گنجک " در تخت سلیمان بوده است . پس از اسلام آوردن ایرانیان حاکم آذربایجان نیز طبق پیمان صلحی مطیع گردید . پس از اسلام شهرنشینی در آذربایجان و ایران اهمیت بیشتری یافت . آذربایجان بعثت موقعیت ویژه خود همواره در مسیر ترقی و پیشرفت بازرگانی بین المللی قرار داشت . حمله

آذربایجان بخشی از سرزمین باستانی ماد است که به ماد خرد معروف بوده است در زمان حمله اسکندر مقدونی آتورپات سردار ایرانی این قسمت از ماد را از افتادن بدست یونانیان نگاهداشت و این سرزمین به نام او ، آتورپاتکان نامیده شد .

مغول در قرن هفتم به آذربایجان مرکزیت بخشید . علیرغم ویرانی های ناشی از حملات آنها در کشور مناسبات بازرگانی میان ممالک مختلف قطع نشد . راههای ایران به چین و بالعکس همواره دایر بود و رونق خاصی داشت و از طریق آذربایجان به اروپا و کشورهای مدیترانه وصل می شد .

کشمکش های دولت صفوی و عثمانی باعث کردید تا دولت صفوی راهی غیر از عثمانی برای ارتباط با اروپا پیدا کند و این امر به آذربایجان صدمات زیادی وارد کرد . با این همه در قرون بعدی به سبب تجارت با روسیه اهمیت خود را بازیافت . در قرن هیجدهم میلادی در حالیکه دول اروپائی پیشرفته و تغییرات شگرفی را پشت سر می گذاشته اند ایران انحطاط اقتصادی عظیمی را می گذراند .

در چنین موقعیتی حکومت بدست قاجاریه افتاد که آذربایجان در این دوران با اینکه از اهمیت خاصی برخوردار بود لیکن همپای انحطاط ایران مسیر خود را طی می نمود .

بطور کلی آذربایجان از زمان های دور ، نقش عمده ای در فرهنگ ایران داشته است . زردشت ، زاده این سرزمین بود ، علیرغم زبان ویژه آذربایجان زبان علمی و ادبی رایج در این خطه همواره پارسی بوده است حتی زمانی که سلسله های ترک زبان بر ایران حکومت کرده اند زبان رسمی درباری آنها هم فارسی بوده است .

ادبا و شعرای پارسی گوی آذربایجان همچون نظامی ، قطران ، اوحدی و خاقانی نقش عمده ای در پیشبرد و غنی ساختن زبان و ادبیات فارسی داشته اند .

شهر

تبریز در

گذار تاریخ

فعلی می خورد .

در قرن چهارم میلادی هنگام جنگ
ساسانیان با حکمرانان اشکانی نسب
ارمنستان نامی از شهر تورژ یا تورز برده
شده ولی محل دقیق آن ، مشخص نیست .
آیا این محل همان تبریز فعلی است ؟
جواب این سوال را نمی توان دقیقا " داد و
فقط حدس و گمان است . در شهر گشاییهای
اعراب مسلمان نامی از تبریز نیست .
بنابراین می توان پنداشت که در اواخر دوره
ساسانی این شهر از بین رفته و یا گمنام بوده
است .

بلاذری می نویسد : رواد ازدی به تبریز
فرود آمد . پسر او و خباء در آنجا نشیمن
داشت و بارویی گرد شهر کشید و مردم با
او در آنجا نشیمن ساختند . این در اواخر

مینورسکی می نویسد : سارگن دوم در سال
۷۱۴ قبل از میلاد به قصد تصرف ممالک
اورارتو سفری به شمال غربی ایران کرد .
از ناحیه سلیمانیه (واقع در عراق کنونی)
داخل کردستان مگری شد . از پارسوا (پسوه
کنونی) و ساحل جنوبی دریاچه ارومیه گذشت
از سوی شرقی دریاچه به راه خود ادامه داد
و پس از پشت سر گذاشتن " اوشکایا "
(اسکوی فعلی) قلعه تا روی یا تاروئی و
ترماکیس را گشود .

کلمه تاروی و تاروئی ممکن است نام
قدیم شهر تبریز باشد چون اطلاعات
جغرافیائی داده شده بیشتر به منطقه تبریز

قرن اول هجری بوده است .

بهرحال تبریز از دیرباز بعلت داشتن اراضی مناسب ، آب ، کشاورزی و صنعت و قرار گرفتن در مسیر تمدن های شرق و غرب و راه گذر کاروان های کالا از شرق دور به کشورهای مدیترانه و اروپا دارای اعتبار و اهمیت خاصی بوده است ،

در صدر اسلام و در فتوحات عمــــرو عثمان که اعراب به فتح آذربایجان اهتمام ورزیدند مرزبان آذربایجان به گردآوری سپاه پرداخته و در میان شهرهایی که وی سپاهی گرد آورده از تبریز نامی نیست و یـــــا در سالهای قیام بابک که سربازان عرب جای جای خاک آذربایجان را در نور دیده اند نامی از تبریز نیست ولی طبری می نویسد کـــــه افشین هنگام ماموریت آذربایجان بـــــه دژ

شامی رسیده و قلعه دیگری در آذربایجان بوده بنام تبریز .

در ۳۷۲ هـ . ق مولف حدود العالم اردبیل را مرکز آذربایجان و تبریز را شهرکی خرد می نامد .

یاقوت حموی در قرن چهارم هـ . ق تبریز را مشهورترین شهر آذربایجان می نامد .
ابوحوقل در ۳۶۷ و ابن مسکویه در ۴۲۱ و ناصر خسرو در ۴۳۸ تبریز را بزرگترین شهر آذربایجان و آبادان یافته اند .

در سال ۶۱۸ لشکر مغول بـــــه پشت دروازه های شهر رسید . مردم با بذل مال ، خود را از شر آنان رها ساختند و این عمل سه بار تکرار شده است .

مغولها پس از بارها باج گیری در سال ۶۳۷ کاملاً بر آذربایجان تسلط یافته و تبریز

را پایتخت خود قرار دادند . در زمان غازان خان تبریز به حد اعلای رونق و شکوه خود رسید . خواجه رشید الدین فضل الله نیز به نوبه خود در آبادی شهر کوشید و در آن کویی بزرگ برپا کرد که ربع رشیدی نامیده می شد و اینک فقط برج هایی از آن باقی است در سال ۷۸۸ تیمور تبریز را اشغال و غارت نمود و تمام هنرمندان آن را به سمرقند برد .

از سال ۸۱۳ تا ۸۷۳ دولت قراقویونلو بر آن حکومت رانده است . از مهمترین یادگارهای این دوره مسجد کبود است که به فیروزه اسلام شهرت داشته است . این بنا تحولی در سبک معماری آن زمان بوجود آورده است . از ۸۷۳ آق قویونلویان تبریز را به تصرف خود درآورده اند . اوزون حسن

تبریز را پایتخت قرار داد .

در ۹۰۷ هجری شاه اسماعیل اول تبریز را پایتخت خود قرار داد . کشمکش های ایران و عثمانی و نزدیک بودن تبریز به مرز عثمانی باعث انتقال پایتخت به قزوین و سپس به اصفهان گردید . در زمان صفویه با برآوردهایی که شده است تبریز سیمده هزار نفر جمعیت داشته است و محل تحویل و انتقال کالاهای تجاری و مرکز صنایع ابریشم بافی و پشم بافی و اسلحه سازی بوده است .

از اواسط حکومت صفویه به سبب رونق راههای دریائی در شمال از طریق دریای خزر و دریای سیاه و نیز راههای دریائی جنوب توسط اروپائیها از اهمیت تبریز کاسته شده است . در زمان شاه طهماسب صفوی تبریز به آبادی گرائید و ساختمان های مهمی در آن به

وجود آمد . نمونه‌های چندی که از حوادث شوم حملات عثمانی و جنگهای ناشی از تعصبات مذهبی آن دوران بجا مانده مهارت هنرمندان آن عصر را بخوبی نشان می‌دهد . قتل عامهای متعدد سلاطین عثمانی در تبریز و عدم توجه سلاطین صفوی به تبریز مدتها آن را از نعمت آرامش و آبادی بی نصیب ساخت . سلطان مراد چهارم (عثمانی) پس از ورود به تبریز نه تنها بر عمارات و ساکنین آن بلکه بر درختان شهر همابقا نکرد .

با افول دولت صفوی و در دوران هرج و مرجی که با آمدن افغانها به ایران بوجود آمد آذربایجان و تبریز مورد تاخت و تاز عثمانیها قرار گرفت و رونق اقتصادی تبریز همپای اقتصاد نابسامان کشور روبه رکود

گذاشت و این امر تا روی کار آمدن قاجاریه ادامه داشت .

با روی کار آمدن نادر بار دیگر دست ترکان عثمانی از تبریز کوتاه شد . نادر شاه پسرعموی خود امیرارسلان را حکمران تبریز قرار داد ولی او با توطئه، خانوادگی به قتل رسید .

از حوادث مهم این دوران وقوع زلزله، مهیپی در سال ۱۱۹۳ بود که به قول مورخین بعد از این زلزله در تبریز جواری به ارتفاع یک وجب نماند . آقا محمد خان قاجار حکومت تبریز را به جعفرقلی خان دنبلی واگذار کرد و بعد از آن تا اواخر حکومت قاجار تبریز ولیعهد نشین بود . با اینکه در زمان قاجار تبریز دومین شهر ایران و ولیعهد نشین بود و با اینکه در زمان

جنگ های ایران و روسیه مرکز قورخانه و مرکز مهمات سازی و کلا" مرکز سیاسی نیز به حساب می آمده ولی جمعیت آن بعلاّت مدمات و تلفات ناشی از زلزله های مختلف از ۵۰ تا ۶۰ هزار نفر تجاوز نمی کرده است .

تبریز از شهرهایی است که آسیب فراوانی از زلزله دیده است و بارها ویران گردیده است . نخستین آنها که خبرش ثبت شده در سال ۲۴۴ ه . ق بوده که شهر کلا" خراب شده و دوباره به دستور خلیفه متوکل آن رابه حال عمارت درآورده اند . (حمد الله مستوفی)

دومین زلزله مهیب در سال ۴۳۴ بوده و همان حادثه ای است که قطران تبریزی قصیده ای درباره آن سروده :

نبود شهر در آفاق خوشتر از تبریز
به ایمنی و به مال و به نیکویی و جمال
ز ناز و نوش همه خلق بود نوشانوش
ز خلق و مال همه شهر بود مالامال
فراز گشت نشیب و نشیب گشت فراز
رمال گشت جبال و جبال گشت رمال

و همانست که ناصر خسرو می نویسد :

مرا حکایت کردند که بدین شهر زلزله افتاده
شب پنجشنبه هفدهم ربیع الاول سنه اربع
ثلثین و اربعمء در ایام مسترقه بود پس
از نماز خفتن ... و گفتند چهل هزار آدمی
هلاک شده بود .

مستوفی در نزهة القلوب می نویسد :

پس از آن تا ۷۴۰ زلزله های گوناگون رخ داده
ولی شدید نبوده اند . از زلزله ۱۰۳۳ ه . ق
اطلاع درستی در دست نیست .

در سال ۱۰۵۰ زلزله شدیدی رخ داده است
آراکیل ارمنی که از مورخان است و در آن زمان
می زیسته است نوشته است : در سخت ترین
روزهای زمستان در هنگامی که برف از آسمان
می ریخته ناگهان زمین چنان سخت لرزید که
در یک آن همه پست و بلند شهر یکسان
شدند .

مهمترین اثر این زلزله ویران شدن
کوشک پادشاهی شام غازان از باشکوهترین
عمارت های تاریخی ایران بوده است .
مسجدهای گوناگونی فرو ریخته از جمله
مسجد استاد و شاگرد . در ۱۰۵۹ بار دیگر
زلزله ای رخ داده است شاعری که در آن زمان
می زیسته گفته است :

سواد دلنشین ملک تبریز
شد از فرط تزلزل فتنه انگیز

زبان را طولی کلکم قلم کرد

" غمی بردامن گیتی " رقم کرد

زلزله بعدی در ۱۰۹۰ بوده و سپس در
۱۱۳۴ در زمان شاه سلطان حسین صفوی که
هشتاد هزار تن کشته شده اند و شهرویرانه
گشته است . آخرین زلزله بزرگی که در تبریز
رخ داده در سال ۱۱۹۳ بوده است که آسیب
فراوانی وارد کرده است که متعاقب آن
نجفقلی خان دنبلی حاکم شهر حصار تازه ای
برای شهر درست کرد همان حصار که آثار
آن اکنون بر دو دروازه قدیمی شهر به نام
درب باغمیشه و خیابان ملاحظه می شود .

تبریز و

انقلاب

مشروطه

تا شروع انقلاب مشروطه تبریز به آب و هوای خوش تابستانی و به بازار بزرگ و موقعیت سوق الجیشی خود مشهور بود ولی با شروع انقلاب مشروطه به دلیری و آزادی و میهن دوستی نیز شهره شد .

خروش دلیرانه مردم آن نه تنها تبریز، بلکه حتی اسامی بعضی از محلات آن مانند امیرخیز و خیابان و سرخاب برای مردم ایران نامی آشنا کرد و این محلات به محلاتی از این سرزمین وسیع بنام ایران تبدیـل گردیدند .

بحران اقتصادی و اجتماعی همراه با بی کفایتی و ظلم حکومت قاجار و نفوذ فرهنگی غرب باعث حرکت توده مردم در اوایل قرن بیستم در ایران گردید . خروش مردم آذربایجان دلیرانه تر بود و سنگینی بار انقلاب مشروطه و حفظ و حتی رهبری آن به دوش آذربایجان بود و تبریز—زدر آزادیخواهان گردید و تبریزیان در ورق زدن دوره‌ای از تاریخ ایران سهم عمده‌ای به خود اختصاص دادند . جای دارد از بزرگانی چون ستارخان - باقرخان و ... که از این دیار برخاسته و مجاهدات فراوانی در راه نیل به اهداف مشروطیت نمودند ذکر خیری بشود که به قول شاعر شهرمان شهریار :

نغمه آزادی از اینجا بلند آوازه شد

با صدای نعره سردار ما ستارخان

از نامه‌های خاطره‌انگیز بعد از انقلاب
مشروطیت نام شهید ثقه‌الاسلام قابل ذکر
است .

در سال ۱۳۳۰ هـ . ق که روسها در تبریز
مجوزی برای اقامت دائمی در آذربایجان را
طالب بودند او را تحت فشار قرار دادند تا
نوشته‌ای امضاء نماید که مجاهدی———
شروع به جنگ کرده‌اند او مردانه ای——
درخواست را رد کرد و در عاشورای محرم
۱۳۳۰ همراه هشت تن دیگر به دار آویخته
شد . خود شهید در نامه‌ای نوشته بود :

منصور دار عشقم و دانم که عاقبت

بر پای دار می‌کشد این پایداریم .
مقبره ایشان هم اینک در قسمت جنوب
شرقی بقعه سید حمزه و در مجموعه مقبره
الشعرا قرار دارد .

نام آذربایجان در تحولات بعد از مشروطه
برای مدتی کوتاه به " آزادیستان " تغییر
یافت . این تغییر به پیشنهاد روحانی
آزاده شیخ محمد خیابانی بود که رهبری
نهضتی را در تبریز اداره می‌کرد که بر علیه
قرارداد ۱۹۱۹ و ثوق الدوله بود . او زمانی
قیام کرد که فساد در حکومت مرکزی ریشه
دوانیده بود و آزادیخواهان به این نتیجه
رسیده بودند که چشم امید داشتن به تهران
کاری عبث و بیهوده است . او وجود خود را
فدای نهضتی کرد که سیاست جهانی وقت و
سیاست داخلی به هیچ وجه برخورد نمی‌تافت
تا . جرقه‌ای از گوشه‌ای از این سرزمین بزند .
خیابانی می‌گفت : " مرگ شرافتمندانه
بهتر از حیات بی‌شرفانه است " و برآستی
که زندگی اونیز موید همین امر بود و افکار

بلند او هنوز جا دارد که مورد ملاحظه قرار گیرد .

تحولات انقلاب ۱۹۱۷ روسیه و مناسبات دولت ایران با رژیم جدید آن از اهمیت آذربایجان و تبریز کاسته و در عوض جنوب کشور را فعال نمود . با تمرکز اقتصادی تهران موج ضعیف مهاجرت از آذربایجان به طرف تهران آغاز گردید . ولی با ورود سربازان شوروی به آذربایجان و در ادامه آن با بوجود آمدن حکومت خود مختار فرقه دمکرات در سالهای ۲۵ - ۱۳۲۴ و در سالهای پس از آن موج مهاجرت آهنگ سریع تری به خود گرفت و بزرگترین ضربه‌ای که تبریز در یک قرن اخیر خورده است بیشتر از این طریق بوده است .

مردم آذربایجان و تبریز در طول دوران

پهلوی همپای هموطنان خود در مبارزه علیه رژیم فعال بودند و یکی از نقاط عطف آن در جریان انقلاب اسلامی حرکت مردم تبریز در ۲۹ بهمن ۱۳۵۶ بود که با حرکت توفنده خود پوشالی بودن دستگاه جبار سلطنت را اعلام و موجب تهییج و تشجیع عمومی در کشور شدند .

توسعه شهر تبریز از طریق ایجاد بازارچه‌هایی در امتداد دروازه‌های هشت‌گانه قدیمی صورت گرفته است با پوشش فواصل بازارچه‌ها توسط واحدهای مسکونی سیمای شهر فعلی در قرن گذشته شکل گرفته است و

اکنون نیز این سیما را می‌توان در محلات قدیمی شهر کاملاً مشاهده نمود هر چند خیابان‌کشی‌های جدید آن بافت قدیمی و سنتی را از بین برده با این همه در بین کوچه‌پس‌کوچه‌های قدیمی شهر و بر خیابان

های قدیمی می‌توان بوضوح معماری قدیمی شهر را که از آنها آثاری هرچند غیر معمور برج مانده است مشاهده نمود . این قسمت از شهر از شمال به محله (دوه‌چی) خیابان (شمس تبریزی) از جنوب به محله لیلوا و چرنداب (خیابان ۱۷ شهریور) از شرق به خیابان ثقه الاسلام و خاقانی و از غرب به راسته کوچه و شریعتی محدود می‌گردد . در درون این هسته مرکزی بازار تبریز قرار گرفته است که با وسعتی معادل یک کیلومتر مربع از تیمچه‌ها و سراها و دالانها و مساجد و حمامها و حجرات تشکیل یافته است . این بازار بعد از مشروطیت و مخصوصاً " بعد از سالهای ۱۳۰۰ شمسی در اثر عدم توجه روبه خرابی گذارده است . هجوم معماری جدید و استفاده از مصالح

جدید بجای مصالح سنتی قدیم این بازار را مورد تهدید جدی قرار داده است . رکود اقتصادی منطقه بعد از سالهای ۱۳۲۰ که مسائل سیاسی وقت موجب آن بوده است و فرار سرمایه‌های بومی در انهدام بازار تبریز نقش مهمی داشته است بطوریکه در دهه‌های ۳۰ و ۴۰ بی‌توجهی به اوج خود رسیده و بیشتر انهدام بازار و بافت سنتی آن در این سالها صورت گرفته است . با تمام اینها اگر یک جهانگرد اروپائی بخواهد به شـرق مسافرت نماید از اروپا تا تهران بـازار سرپوشیده‌ای به بزرگی و عظمت بازار تبریز مشاهده نخواهد نمود .

از جهانگردان بنامی که بازار تبریز را در اعصار و قرون مختلف دیده و توصیف نموده‌اند می‌توان از مقدسی در قرن چهارم

سردرب بانک ملی حرم خانه

تیمچه امیر

یاقوت حموی قرن هفتم ، مارکوپولو قرن هفتم ، ابن بطوطه قرن هشتم ، حمد الله مستوفی قرن هشتم را نام برد که هریک به فراخور حال از بازار و وفور کالا و اینکه درآمد بیشتر مردم از طریق داد و ستد به دست می‌آید سخن رانده‌اند ولی مفصلترین آنها را شاردن داشته است . او بازار را دارای ۱۵۰۰۰ باب مغازه و تبریز را دارای بزرگترین بازار آسیا بحساب می‌آورد .

بازار تبریز یکی از شاهکارهای جالب معماری ایرانی است . طاقها و گنبدها مقرنس بی‌نظیر یا کم‌نظیری دارد .

بزرگترین گنبد بازار ، گنبد تیمچه امیراست مهم ترین تیمچه‌های فعلی بازار تبریز عبارتند از : تیمچه امیر - تیمچه مظفریه - تیمچه شیخ کاظم - تیمچه گرچیلر - تیمچه

تیمچه شیخ کاظم

معمار بوده است که داستان زندگی او در بین معمرین تبریز زبانزد است و در اواخر عمر با فقر روزگار گذرانیده و با فقر نیز زندگی را بدرود گفته است . یکی از زیباترین قسمت های بازار تبریز تیمچه مظفریه است.

سردرب سرای امیر

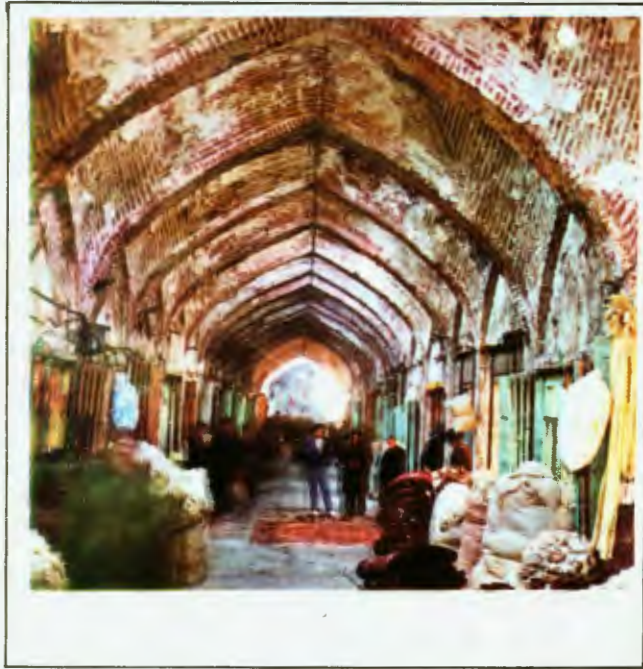
حاج صفرعلی - تیمچه میرزا شفیع - تیمچه
حاج رحیم - تیمچه حاج میرابوالحسن .
بانی تیمچه امیر میرزا محمد خان امیر
نظام زنگنه است که در ۱۲۶۰ هـ ق
درگذشته است معمار معروف آن م---

تیمچه مظفریه

ساختمان این بنا در سال ۱۳۰۵ هـ. ق پایان پذیرفته است و نامگذاری آن به سبب مظفرالدین میرزا و افتتاح آن بدست وی بوده است. بانی آن حاج شیخ معروف (جعفر قزوینی) بوده است که در عین حال

بانی تیمچه‌ها و دالان حاج شیخ نیز می‌باشد. معروفترین راسته‌های بازار تبریز در حال حاضر عبارتند از :
بازار امیر - بازار کفاشان - بازار حرمخانه -
راسته بازار - یمن دوز بازار - بازار حلاجان

دالاه زن بزرگ

و کمکهای مالی کسبه مبالغ قابل توجهی در مرمت و احیاء این مجموعه زیبای قدیمی هزینه می‌نماید .

قیزبستی بازار (قیز بسط بازار) - بازار
سراجان - راسته کهنه - بازار کلاهدوزان -
دالاه زن بازار - بازار صادقیه - بازار مسگران .
بازار حاج محمد حسین - بازار مشیر -
بازار صفی - بازار میرابوالحسن - رنگی
بازار - بازارچه مشتریان (دوه‌چی) - بازارچه
خیابان و ...

مجموعه بازار قدیمی تبریز به سبب ویژگیهای معماری آن و ضرورت حفظ و نگهداری از آن در سال ۱۳۵۴ تحت شماره ۱۰۹۷ در فهرست آثار ملی کشور ثبت شده و اینک مطابق قانون تحت حفاظت سازمان میراث فرهنگی قرار دارد و هرگونه تعمیرات و مرمت آن با اطلاع و مجوز آن سازمان صورت می‌گیرد . سازمان میراث فرهنگی کشور همه‌ساله از محل بودجه عمومی دولت

مسجد استاد و شاگرد

مسجد استاد و شاگرد

در خیابان فردوسی پشت دبیرستان دخترانه واقع شده است از طرف امیرحسین چوپانی ملقب به علاالدین ساخته شده است و بنام خان مغول نواده هلاکو سلیمانی ه

به موازات تاسیس بناهای بزرگ در تبریز در طول تاریخ مساجد عالی و مهمی نیز در طی قرون در آن بنا شده است ولی اکثر آنها از آسیب طبیعت مصون نبوده اند مخصوصاً " زلزله های مختلف که باعث ویرانی چندین مسجد مهم نیز شده است . بیشتر این مساجد در اوایل قاجاریه با ستونهای سنگی و سقف ضربی آجری بنا گردیده اند و نمونه کامل معماری اسلامی بشمار میروند . از میان این مساجد به چند نمونه بسنده می کنیم .

نامیده می‌شد ولی عموم مردم به سبب مندرجات دیوارهای داخل و خارج مسجد که به خط عبدالله میرفی و یکی از شاگردان وی صورت گرفته بود آن را مسجد استاد و شاکرد می‌نامیدند . بارها این مسجد ویران شده ، در زمان نایب السلطنه عباس میرزا تعمیر کلی در آن صورت گرفته است . آخرین تعمیر در سال ۱۳۳۵ ه . ق صورت گرفته است .

مسجد جامع تبریز

این مسجد که در کتب تاریخی نیز از آن بعنوان جامع کبیر نام برده شده در همه ادوار تاریخی همواره مسجد جامع شهر بوده و بازار بر گرداگرد آن شکل گرفته است . قدیمی‌ترین بخش آن شبستان وسیعی

است . از اتاقها و گنبدهایی که بر فراز ستونهای ۸ گوش آجری که زینت بخش آن گچ بریهای ظریف و هنرمندانه دوره روادیان (مقارن سلجوقیان) است بنا شده است .

مسجد جامع در دوره ایلخان مغول مورد توجه و تعمیر بوده و الحاقاتی به آن افزوده شده است . محراب رفیع گچبری باقیمانه فعلی یادگار آن دوره است .

در دوره حکومت آق قویونلوها در آذربایجان گنبدی رفیع مزین به انواع کاشی‌کاریهای معرق بوسیله سلجوق شاه بیگم زن اوزون حسن در بخش شمالی آن احداث شده که هنوز هم پایه‌ها و گوشه‌هایی از کاشی‌کاریهای آن باقیمانده است .

در زلزله سال ۱۱۹۳ ه . ق که کلیه

مجموعه مسجد جامع

شده است که از آثار خوب قاجاریه می باشد.
مسجد خال اوغلی بر جانب شرقی و
مسجد حجه الاسلام بر جانب غربی نیز بعد
از ساخت مسجد جامع و در دوره حکومت
قاجاریه ساخته شده است .

عمارات تبریز را در هم می کوبد این مسجد
نیز از خرابی بی نصیب نمی ماند . مسجد
فعلی با پایه های متین و پوشش طاق و چشمه
بعد از زلزله (اوایل حکومت قاجاریه) و
توسط حسینقلی خان دنبلی حاکم وقت بنا

○ مسجد کبود

این مسجد بنا به کتیبه سردرب آن به سال ۸۷۰ هجری قمری و در زمان سلطان جهان‌شاه مقتدرترین حکمران سلسله قمره قویونلویان که فردی زیباپسند و شاعر نیز بوده ، بنا شده است .

تنوع و ظرافت کاشیکاری و انواع خطوط بکاررفته در آن و همچنین زیبایی و هماهنگی رنگها سبب شده است که به فیروزه اسلام شهرت یابد . کتیبه‌ها بوسیله نعمه‌الله البواب خوشنویس مشهور قرن نهم کتابت شده و سرکاری آن با عزالدین قاپوچی بوده است .

زلزله سال ۱۱۹۳ هـ . ق سبب فروریختن گنبدها و خرابی آن شده است . با اینکه از این مجموعه زیبا جز سردری شکسته و چند

سردرب مسجد کبود

پایه باقی نمانده است ولی بقول :

... ارزد به صد هزار

تعمیرات و دوباره سازی مسجد بمنظور حفاظت بخشهای باقیمانده شامل طاقها و

نمونه کاشی کاری مسجد کبود

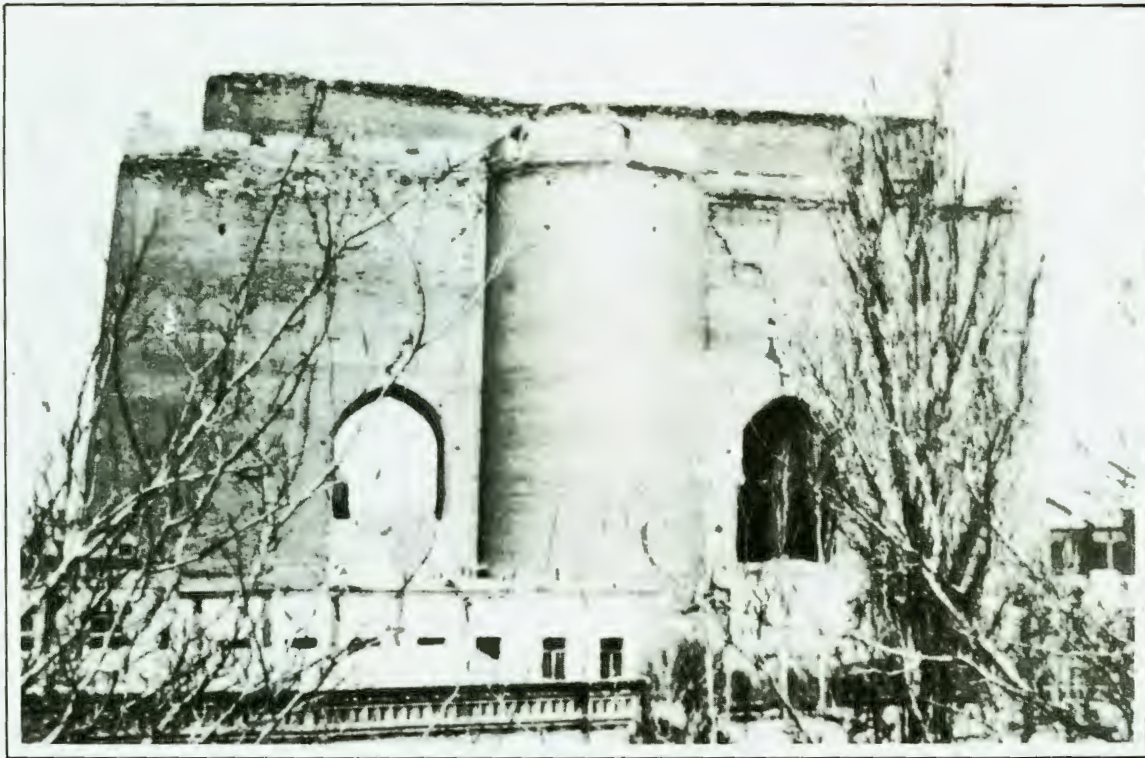
علیشاه وزیر الجایتو ساخته شده است .
قسمت جنوبی آن دارای طاقی بزرگ بوده که
گویا بعلت تعجیل در بنیان آن فروریخته
است . عرض این بنا سی متر و ارتفاع آن
۲۶ متر است . عرض دیوارها ۱۰ متر و داخل
آنها مرکب از دو دیوار عریض است که
توسط طاقهایی بهم اتصال یافته است .

حمدالله مستوفی ضمن توصیف این
مسجد طاقی بر بالای مسجد ندیده است .
این بنا در دوران قاجاریه مبدل به انبار
غلات و مخزن مهمات گردیده و حماری
دور آن کشیده شده و نام ارک یافته است .
ارک در دوران مشروطیت بدست مشروطه
خواهان افتاد و در نتیجه باعث تقویت
موضع آنان شده است . در سالهای قبل از
انقلاب تبدیل به باغ ملی یا گردشگاه عمومی

پایه ها از سال ۱۳۱۸ شروع شده است .
دوباره سازی گنبدهای رفیع آن از سال ۱۳۵۴
توسط دفتر فنی حفاظت آثار باستانی و
به اهتمام آقای رضا معماران هنرمند
آذربایجانی به اتمام رسیده است .

○ مسجد علیشاه

بنای ارک تبریز باقیمانده مسجدی
است که در قرن هشتم هجری توسط تاج الدین

بنای ارک

متروکی درآمده است . چند ستون سنگی و
پاره‌ای سنگ نوشته‌های شکسته و درهم‌ریخته
تنها باقیمانده از آن مسجد است .

○مسجد شاهزاده
در میدان شهدای فعلی قرار گرفته‌است

شده بود و هم اکنون از محوطه این اثر
باستانی به عنوان مصلی استفاده می‌شود .

○مسجد حسن پادشاه
توسط اوزون حسن یا فرزندش یعقوب
ساخته شده است . اکنون بصورت ویرانه

وبه مسجد شهدا معروف است . در زمان عباس میرزا ولیعهد شروع به ساختمان شده و در زمان مهدیقلی میرزا برادر محمد شاه تکمیل گردیده است .

○ مسجد مقبره

دراول بازار کفاشان قرار دارد نه ستون سنگی خوش تراش دارد . گنبدهایش بلند و ضربی است . در زلزله ۱۱۹۳ سقف آن فرو ریخته و بعداً " ساخته شده است . این کار توسط مرحوم میرزا مهدی قاضی طباطبائی انجام پذیرفته و چون مقبره خودشان در آن جاست بنام مسجد مقبره خوانده شده است . مقبره آیت اله شهید سید محمد علی قاضی طباطبائی نیز در همین مسجد قرار دارد .

○ مسجد ظهیریه

در جانب غربی بقعه سید حمزه واقع شده است . مسجدی بدون ستون و در ابعاد ۸ × ۲۰ متر دارای گنبدی بزرگ است . تزئینات ونوشته‌های سقف مسجد مذهب هستند . بانی این مسجد ظهیرالدین پسر صدرالدین وزیر آذربایجان است که بقعه و مدرسه سید حمزه را تعمیر و این مسجد را در سال ۱۰۸۷ هجری احداث نموده است . این مسجد وقف نامه‌ای مفصل دارد و آخرین بار در ۱۲۹۷ در زمان ناصرالدین شاه دوباره سازی شده است .

کلیساهای

تبریز

کلیسای مریم مقدس

جنوبی واقع و بصورت تالار کوچکی است که
چندان مورد استفاده نیست .

کلیساهای گریگوریان عبارتند از :

سرکیس مقدس که در سال ۱۸۴۵ میلادی
تجدید بنا شده است و در محله بسارون
آواک تبریز قرار دارد . شوغاگات مقدس :
کلیسای نوساختی است واقع در گورستان
ارمنیان و در کنار کلیسای قدیمی مریم ننه

شش کلیسا در تبریز وجود دارد یک
کلیسا متعلق به آدونتیستها ، سه کلیسا به
ارامنه گریگوری ، یک کلیسا به پروتستانها
و یک کلیسا متعلق به کاتولیک ها .
کلیسای آدونتیستها در خیابان شریعتی

کلیسای سرکیس

قرار دارد و در محله مارالان واقع شده است
کلیسای مریم مقدس در نبش خیابان شمالی
کلیسای مریم مقدس در نبش خیابان شریعتی
شمالی و جمهوری اسلامی واقع شده است .
ساختمان آن در سال ۱۷۸۵ میلادی پایان

یافته است . بزرگترین و قدیمی ترین
کلیسای تبریز است .
کلیسای کاتولیکها ، عذرای توانا نام
دارد در پشت خیابان امام خمینی و در داخل
کوچه میار میار واقع شده است . در ۱۹۱۰
ساخته شده است .

مدارس

قدیم

تبریز

○ مدرسه اکبریه

در سال ۱۲۶۶ هـ . ق در ضلع غربی و شمالی بقعه صاحب الامر ساخته شد .
در سال ۱۳۴۵ شمسی از طرف شهرداری وقت جهت امتداد خیابان دارائی تخریب شد .
اکنون کوشش فراوانی برای احیای آن به عمل می‌آید .

نمای شرقی مدرسه اکبریه

مدرسه تومانیان

○ مدرسه تومانیان

این مدرسه بنام دبیرستان اسدی شهرت دارد . قسمتی از ساختمان آن در ۱۸۹۵ توسط خانواده تومانیان ساخته شده و به ارامنه اهدا شده است .

زیارتگاههای تبریز

○ بقعه سید حمزه

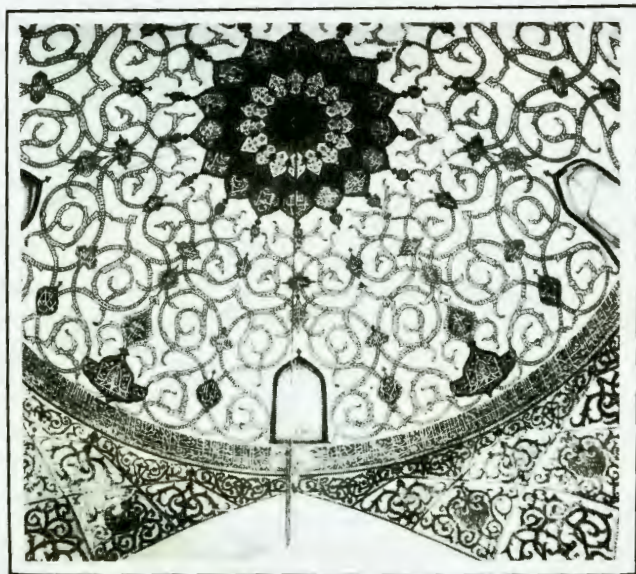
در محله سرخاب در خیابان ثقه الاسلام قرار دارد . آنچه از این بنا باقی مانده است صحن نسبتاً وسیع آن است . عمارت مقبره مرکب از یک کفش کن یک دهلیز و یک اتاق کوچک مسجد گونه ای است .

تعمیرات اساسی در ۱۲۷۹ هـ . ق در زمان ناصرالدین شاه انجام یافته است . از سنگ های حجاری شده آن طاق مرمرین در ورودی بقعه را که در زمان صفویه کنده شده می توان نام برد . تاریخ بنای اولین بقعه ۷۱۴ هـ . ق می رسد . سید حمزه به شانزده واسطه نسلش به حضرت موسی ابن جعفر می رسد .

بقعه سید حمزه

داخل گنبد مسجد سید حمزه

○ بقعه صاحب الامر

در زمان شاه طهماسب صفوی ساخته شد.

در ۱۰۴۵ قمری سپاهیان سلطان مراد چهارم آن را تخریب کردند که دوباره ساخته شد . در زلزله ۱۱۹۳ دوباره ویران شد و در ۱۲۰۸ تجدید بنا یافته است . دارای یک گنبد و دومناره است . در مدخل دهلیز و اندرون بقعه دو طاق مرمری از زمان شاه طهماسب صفوی برجاست . در وسط بقعه صندوق چوبی مشکی قرار دارد ولی زیر آن قبری وجود ندارد . بنابراین یک مسجد حساب می شود نه یک بقعه .

○ بقعه عون بن علی (عینالی)

این بقعه برفراز بلندترین قله کوه سرخاب واقع شده است . سنگ بنا شیوه ایلخانی دارد . در زمان تسلط عثمانی ویران شده در زمان شاه عباس تجدید بنا یافته . در زلزله های ۱۱۳۴ و ۱۱۹۳ دوباره ویران شده آخرین بار در ۱۳۴۲ قمری تعمیر شده است . اخیراً نیز تعمیرات جزیی در آن انجام یافته و راهرو پشت آن به اتاق کوهنوردی تبدیل شده است . بنا به روایتی مقبره دوتن از اولاد حضرت علی (ع) عون علی و زین علی در آنجاست .

بقعه (عینالی)

بقعه صاحب الامر

○ بقعه شیخ محمد سیاهپوش

در کوچه علی سیاهپوش در خیابان منجم واقع شده است . جای تاریخ در سنگ نوشته ریخته و ناپیداست . ارادت به شیخ معروف داشت و به جای اونشسته است . تاریخ درگذشت وی معلوم نیست ولی احتمالاً در دهه پنجم قرن دهم اتفاق افتاده است .

○ آرامگاه دو کمال

در محله بیلانکوه تبریز در میان باغی مشجر و بنایی متین و زیبا دوتن از بزرگان ادب و هنر کشورمان آرمیده‌اند . کمال‌الدین مسعود خجندی از شعرای معروف قرن هشتم و نهم هجری و کمال‌الدین بهزاد معروفترین نقاش مینیاتورست قرن دهم هجری .

مقابر یاد شده در سال ۱۳۳۸ توسط فرهنگ دوستان کنجکا و شهر تبریز کشف و بعدها به همت انجمن آثار ملی مرمت و لوحه یادبود در آن نصب گردید . در سالهای اخیر نیز اقداماتی استحفاظی از طریق سازمان میراث فرهنگی استان در مقابر یاد شده انجام گرفته است .

سنگ بسم الله
بقعه سید ابراهیم

مهمترین قسمت این بقعه سنگی است که بر دیوار غربی بقعه نصب شده است و به سنگ بسم الله مشهور است . بسم الله ابعاد $1/25 \times 3/70$ تاریخ حجاری ۱۲۷۰ قمری است . در قاهره نوشته شده و اثر میرزای سنگلاخ است که به جهت قبر پیامبر اکرم به دربار عثمانی برده بود ولی در اثر بی توجهی سلطان عثمانی آن را به تبریز آورد و بالاخره خود میرزا و سنگ بسم الله در بقعه سید ابراهیم ماندگار شد .

○ بقعه سید ابراهیم و سنگ بسم الله

در محله دوه چی (خیابان شمس تبریزی) قرار دارد . اینکه : سید ابراهیم اولاد امام موسی بن جعفر (ع) باشد دلیل قانع کننده ای در دست نیست . صاحب تاریخ دنبلیان می نویسد که : شیخ ابراهیم حکم — ران آذربایجان بود در زمان اوزون حسن در ۸۷۰ وفات یافت و در محله دوه چی مدفون شد . الان گنبدی دارد مشهور به سید ابراهیم .

عمارات تبریز

استخر چهل هزارمتری و پارکهای اطراف آن همراه با لونا پارک احداث شده در کنار آن مهمانان بیشماری را در فصل تابستان بسوی خود می‌کشد .

○ ائل گلی (شاهگلی)

مجموعه تفریحی و تفرجگاه ائل گلی در

جنوب شرقی شهر تبریز واقع شده است .

تاریخ بنای استخر آن معلوم نیست ولی در زمان عباس میرزا تعمیر شده است . از آن

زمان این استخر برای ذخیره کردن آب جهت آبیاری مزارع و باغهای شهر مورد استفاده

قرار می‌گرفت . از سال ۱۳۰۹ بمصورت

گردشگاه عمومی درآمده است . در وسط

استخر عمارت یک طبقه‌ای وجود داشت که

در سال ۱۳۴۶ تخریب و بجای آن یک عمارت

دو طبقه احداث شده است . اکنون بصورت

گردشگاه عمومی شهر درآمده است . یک

○ مقبره الشعرا

در جانب شرقی بقعه سید حمزه

گورستانی وجود داشت که با توجه به

اهمیت آن که اغلب مدفن بزرگان این مرز و

بوم بوده است . ضرورت ایجاد بنای عظیم

یادبودی در سالهای گذشته مورد تأیید قرار

گرفت و احداث این بنای یادبود با نام

مقبره الشعرا آغاز گردید . اینک اجرای این

طرح عظیم آخرین مراحل خود را که عمدتاً

شامل محوطه‌سازی است پشت سر می‌گذارد .

گورستان یاد شده سابقه دیرینه‌ای دارد و در

آن شعرا و علما و فقها و عرفا و اولیای بسیاری دفن شده‌اند . از معروفترین آنها می‌توان مولانا محمد معروف به بابا مزید ، بابا حسن ، خواجه عبدالرحیم ازآبادی ، مولانا نظام الدین یحیی غوری ، شیخ حسن بلغاری ، مولانا محمد مغربی ، سلطان پیر باب ، مولانا عبدالغفار نخجوانی ، مولانا احمد هراتی و خاقانی شروانی ، خوشنویس تبریزی ، ظهیر فاریابی ، اسدی طوسی میرزا عیسی قائم مقام فراهانی ، قطران تبریزی و همام تبریزی را نام برد . ضمناً شاعر بزرگ شهرمان استاد فقید شهریار در همین محل به خاک سپرده شده است .

○ خانه مشروطیت

خانه کوزه کنانی ها که بعدها برای زنده نگهداری خاطرات نهفته در آن " خانه مشروطیت " نامیده شد . در سال ۱۲۴۷ شمسی توسط حاج مهدی کوزه کنانی (ابوالعله) بنا نهاده شد . به سبب موقعیت ویژه این خانه در جوار بازار قدیمی تبریز و مرکز بافت قدیم شهر و شور و علاقه بانی آن به نهضت مشروطه ، این خانه به محل تجمع دوستداران مشروطه تبدیل گشته و تصمیمات بسیار مهمی در آن اتخاذ شده است .

غیر از بار عظیم تاریخی ، خانه مشروطیت از ویژگیهای معماری ایرانی نیز بهره‌ها دارد و به همین لحاظ در سال ۱۳۵۴ در فهرست آثار ملی به ثبت رسیده

پنجره خانه مشروطیت

این خانه در محله قدیمی راسته کوچه تبریز واقع شده و هم اینک به عنوان مرکز اداری میراث فرهنگی استان از آن استفاده می‌شود و تعمیرات آن بطور مستمر ادامه دارد .

○ موزه آذربایجان

از دیگر نقاط دیدنی شهر تبریز موزه آذربایجان را باید نام برد . این موزه در مساحتی قریب ۳۰۰۰ متر مربع در سال ۱۳۴۱ مورد بهره‌برداری قرار گرفته است و مشتمل بر ۳ سالن نمایش ، ۲۳۰۰ قطعه شیء ثبت شده می‌باشد . آثار به نمایش گذاشته شده شامل اشیاء باستانی از دوران های مختلف تاریخی ، آثار مردم شناسی و آثار مشروطیت می‌باشد . این موزه در جنب

مسجد کبود واقع شده است .

جا دارد از ساختمان زیبای " شهرداری تبریز " نیز به عنوان یکی از نقاط قابل توجه شهر یاد کرد . این ساختمان که در

یکی از میادین اصلی شهر قرار دارد در حدود
شصت سال قدمت دارد . ونمای آن کلا" از
سنگ می باشد .

غیر از آثاری که در شهر تبریز وجود

دارد بعضی از بخشها و روستاهای اطراف
شهر نیز دارای آثاری به یادگار مانده از
دورانهای پیشین هستند که ذکر چند نمونه
از آنها خالی از لطف نیست .

موزه آزادیگان

آثار اطراف شهر تبریز

○ مقبره شیخ محمود شبستری

شیخ محمود شبستری از مشاهیر عرفای ایران بوده و در ۷۲۰ هـ . ق در شبستری درگذشته است . مقبره وی اکنون بصورت زیارتگاهی درآمده است . در زمان حاجی میرزا آقاسی وزیر ، مقبره را تجدید عمارت کرده اند . این مقبره با همکاری استانداری آذربایجان شرقی و سازمان میراث فرهنگی هم اینک در دست مرمت می باشد .

○ مسجد جامع تسوج

تسوج شهرکی است در ۳۳ کیلومتری شبستر ، مسجد معروف آن بیست و چهار ستون دارد که بیست ستونش سنگی است و مقرنس کاری شده است . آخرین تعمیر در ۱۲۵۲ به امر محمد شاه قاجار صورت گرفته است . بر پیشانی مدخل مسجد فرمانی از سلطان محمد خدابنده صفوی نصب شده است تاریخ کتیبه ۹۸۹ هـ . ق است .

خلعت پوشان

صمدخان مراغه‌ای انجام گرفته است .
 درسالهای اخیر دانشگاه تبریز این بنا را
 مرمت کرده است .

○ خلعت پوشان

در ده کیلومتری جاده تبریز - تهران در
 کنار جاده ، برج آجری منشوری شکل قرار
 دارد که به برج خلعت پوشان مشهور است
 این بنا در اواخر دوره صفویه احداث شده
 است .

در زمان قاجار خلعت اهدایی شاهان
 برای حاکمان آذربایجان در این برج بر دوش
 آنها انداخته می‌شد . برج سه طبقه است .
 طبقه اول و دوم سرپوشیده و طبقه سوم
 بدون سقف است . آخرین مراسم خلعت
 پوشان در سال ۱۳۳۵ هـ . ق در زمان حکمرانی

